

Euskal Herriko egituratzea Europar Batasunaren testuinguruan. Zenbait gogoeta

ZELAI NIKOLAS

Legelaria

Aitzin solasa

Euskal Herrian zehar bolo-bolo, ahoz aho, ari da garai berri baten atarian gaudela; eta garai berri honetan independentziaren egitasmoaren gauzatzea bidezko egin dezaketen baldintzak gerta daitezke. Une historikoa bizi omen dugu. Aspaldian lozorroan genituen ilusio eta lan egiteko gogoak indarberritzeko garaia da, baina aldi berean beldurrak azalaraztekoa ere bai. Izan ere, lehenago ere izan baititugu Euskal Herriko gatazka luzea bideratzeko aukerak eta, arrazoi bat edo beste, beti zapuztu egin izan dira.

Esperientziak, oro har, eta historia hurbilak, bereziki, erakusten digute zuhur jokatu behar dela, denok jabetzen baikara Euskal Herriko gatazkaren inguruan dauden ilusio, asmo, beldur, interes... eta abar guztiak bideratzea ez dela lan erraza. Hala ere, bere tokiaren bila eta bere biziraupenagatik mendetan borrokatu duen herri honek gaitasuna behar du izan XXI. mendeko baldintzetara egokitzeko eta bizirik iraunaraztea bermatuko dion estrategia berri bat ezartzeko, lankidetzan eta auzolanean oinarrituz. Tresna horiek ez di-

ra guretzat berriak eta hainbat adibide ditugu horien eraginkortasuna erakusten digutena (ikastolak, euskalgintza, bertsolaritza, kooperatibak, kofradiak, auzo-elkarteak, lagun-elkarteak...). Bizirik iraunarazi gaituzten ereduak sakon aztertu eta, bihotza eta burua uztarturik, aurrera egiteko modua aurkitzea dugu erronka.

Zabaltzen ari den garai berri honetan Euskal Herriko independentziaz gizalegez eta naturaltasun osoz jardun ahal izateko baldintzak sortu behar dira. Horrek itxaropen berria eta lan egiteko gogoia piztuko ditu. Baina nola ekin gaiari, gaurko egoerari erreparatuta? Urtetan tabu ugari izan dira independentziaren inguruan; beldur ugari, horren alde publikoki azaltzeko; sakoneko hausnarketarik ez da apenas egin, eta are gutxiago arloz arloko azterketarik (ekonomikoa, juridikoa, kulturala...), batzuk ahalegin eta meritua handiz egin izan diren arren. Erreferentziarik gehienak kanpotik etorri zaizkigu (autodeterminazioa, erreferendum soberanistak...). Eta orain nondik hasi?

Kezka horiek eraginda, bada, saio txiki eta apal bat aurkeztera natorkizue. Lantxo honetan murgildu aurretik, ordea, ohar bat: bertan ez duzue independentziaren aldeko diskurtso egituratua aurkituko, izan ere, hori euskal eragile sozial, kultural, politiko, sindikal... guztien artean landuz joan behar da. Buruan dantzan ditudan zenbait ideia eta gogoeta aurkeztea dut helburu, *Jakin* aldizkariak eskainitako aukera honetaz baliatuz. Hartara, Euskal Herriaren independentziaren gaiari heltzeko adarretatik abiatuko naiz, enberrari denon artean helduko diogulako esperantzan. Jorratuko dudana adarra juridikoa da, hori baita nire lan-eremua.

Ikuspegi juridikoa, bai, baina ez soilik ikuspegi juridiko positiboa. Legeak zuzenbidearen iturri dira baina zuzenbidezkoa den oro ez da estatuen egungo lege idatzietan aurkitzen; aitzitik, nazioarteko zuzenbideak eta hori osatzen duten nazioarteko itun, auzitegiko epai eta printzipio nagusiak ere hortxe daude, eskubide eta betebeharrak ezartzeko. Noski, tresna juridikoak bere baldintzak ditu: gogoetak eta

araubidea aldatzeko proposamenak gaur egungo araubidetik abiatzea; halaber, gaiaren inguruan egon daitezkeen ikuspegi ezberdinak uztartzen saiatzea eskatzen du.

Tresna zein dudan azalduta, mamiari hel diezaiogun honako galdera hauen harira:

- a) Gaur egungo esparru juridikotik abiatuta, nola plazaratu behar dugu independentziaren gaia, gizartean behar duen zilegitasuna eta atxikimendu zabala lortzeko, kon-tuan hartuta independentzia gauzatzeko bide demokratikoa guztion oniritzia duen ibilbidea dela?
- b) Independentzia ibilbide gisa zein azken emaitza gisa uler daiteke. Batera zein bestera, zubia eraiki behar da, eta lan horretan zilegi da aintzat hartzea Euskal Herriaren egituratze juridiko-politikorako egon daitezkeen aukerak; horrela, bada, zein arau demokratiko ezarri behar dira Euskal Herriko egituratzeari buruzko eztabaida bideratzeko?
- c) Eta, azkenik, Europar Batasunak nola eragin dezake Euskal Herriko egituratze-prozesuan?

Azter ditzagun hiru horiek banan-banan.

Euskal Herriko independentziaren aukera plazaratzeko bidea

Euskal Herria herri europarra da, Europako herririk zaharrena, alegia. Ez da Euskal Herria Europarik gabe ulertzerik. Euskal Herriaren erronkei buruz Gaindegiak argitaratu duen elkarrizketa-liburuaren¹ aitzin solasean esaten denez, Europar Batasunak ikasia du «azkar egiten dutela aurrera kohesio handiko garapen ekonomiko eta sozial endogenoa duten lurraldeek eta kapital sozial handiagoko euro-erregioek». Euskal Herriak baditu garapen ekonomiko eta sozial endogeno horretarako baldintzak, baina *ez du lortu azken mendeotan bere egituratze juridiko-politiko bideratzea*.

Ikuspegi sozioekonomiko horrek ondorioztatzen duenari urtetan erantzuna aurkitzen saiatu gara autodeterminazioaren eskubidearen bidetik. Euskal Herria, herri modura, bere

egituratze juridiko-politikoaz erabakitzeko eskubidearen jabe da. Nolanahi ere, egituratze horrek aurpegi desberdinak izan ditzakeenez, Euskal Herriaren egituratze juridiko-politiko gaizatzeko orduan prest egon behar dugu eztabaidatzeko, guk defendatzen dugun egituratze ereduaz gain —berrezko estatua sortzea Europan—, beste egituratze ereduez ere. Horrenbestez, eztabaida hori bideratuko bada, *egituratze-aukera guztiak berdintasunez lantzeko eta defendatzeko baldintzak egon behar dira. Euskal eragile politiko, sozial eta sindikalek metodologia egokia —demokratikoa eta gardena— adostu behar dute, eta berme batzuk ezarri.*

Erabakietan edukia bezain garrantzitsua izaten ohi da erabakia hartzeko egiten den bidea, erabakia bera zilegi egiten baitu sarritan. Euskal Herrian gehiengo zabal batek Europan estatu berri bat sortzea eskatzen duenean, ziurrenik eztabaida hori, beste edozein herritan bezala, Konstituzio-zuzenbideak arautzen dituen ohiko bideetatik egingo da. Ohiko prozesu konstituziogileetan, jakina denez, herriaren ordezkari batzuk elkartu egiten dira eta estatu berriaren ezauzgarri nagusiak finkatzeko eztabaida konstituziogilea antolatzen ohi dute, ondoren erreferendum bidez herritarrek lortutako emaitza sendetsi dezaten. Euskal Herrian, alabaina, ez dugu oraindik independentziaren aldeko gehiengo zabal hori egituratzerik lortu. Bitartean, Euskal Herriaren etorkizunari buruz, independentziaz gain, beste aukera objektibo batzuk egon daitezkeenez (autonomia-eredua, federalismoa, estatu asoziatua...), horien guztien artean *erabakitzeko lehia demokratikoa antolatzea litzateke aukerarik zuzenena eta demokratikoena.* Alabaina, *demokratikoki zilegi ez dena da aukera guztien artean bat inposatzea, gaur egun legezko babesa duena alegia, eta besteen inguruan erabakitzeko aukerak galaraztea.*

Gaur egun, Espainiako eta Frantziako Konstituzioek, esparru itxi gisa, beren ereduak ezarri dizkigute euskal herritarroi, beste aukeren gainean erabakitzeko aukera ukatuz eta, are gehiago esango nuke, independentziaren aukera de-

litu bihurtuz zenbait kasutan. Estatuek, horrenbestez, bere legalitatearen barneko aukeretara murriztu nahi dute eztabaida. Jarrera horren erakusle honako hauek ditugu: Eusko Legebiltzarrak gehiengo osoz onartutako Estatutu berria (Ibarretxe Plana I, 1998), Espainiako Kongresuak izapidetzera ere onartu ez zuena; Eusko Legebiltzarrak onartutako Kontsulta-legea (2008), Konstituzio-auzitegiak Konstituzioaren aurkakotzat jo zuena KA 103/2008 epaian²; eta, azkenik, Konstituzio-auzitegiaren 31/2010 epaia, Kataluniako Estatutu berriaren (2006) funtsa desitxuratu ondoren, oinarriko zenbait artikulua Espainiako Konstituzioaren aurkakoak direla adierazi eta beste askoren interpretazioa murriztu dituen³.

Estatuen araubideen ikuspegi itxi horren beste adibide bat Frantziako Konstituzio Kontseiluaren 1999ko ekainaren 15eko epaia dugu. Epai horretan, Konstituzio Kontseiluak erabaki hau hartu zuen:

«Hizkuntza gutituen eta tokiko hizkuntzen eurokartak badauzka Konstituzioaren aurkako klausulak». Irakurketa zorrotz honen arabera, Eurokartaren aitzinsolasean eta 7. artikuluan, hiru printzipio badira onartezinak, hizkuntz eskubide kolektiboak, lurraldetasuna eta herri hizkuntzen erabilera publikoa.⁴

Frantziak Eurokarta sendetsi gabe du oraindik.

Horrez geroztik, aldaketa batzuk egon dira Frantziaren hizkuntza politikan, «eskualde-hizkuntzen» erabilera zenbait esparrutan onartuz. Urrats horiek guztiak 2008an berritutako Frantziako Konstituzioan dute oinarri juridikoa; izan ere, aldaketa horri esker onartu egin zen «eskualde-hizkuntzak» Frantziako ondare direla (75. art.), Frantziako hizkuntza nagusia frantsesa izan arren (2. art). Nolanahi ere, Kontseiluak argitaratu duen hizkuntza politiken azterketa orokorrean (2010) esaten denez:

Ipar Euskal Herrian ez da euskararen normalizaziorako corpus juridiko egokirik garatu eta azken urte hauetan izan diren aldaketak hizkuntza gutxituen sustapena baino, frantzesaren babes bilatu dute.⁵

Horiek guztiek erakusten digute zein diren eta non dauden Espainia eta Frantziako Estaturen mugak; izan ere, estatu horiek bultzatutako boterearen deszentralizazioak muga argiak jartzen dizkio Euskal Herriaren garapenari: estatu horien baitan bizi diren herriek ezin dute deszentralizazioaren tresna erabili beren egituratze-politikorako tresna dinamiko gisa, estatuek prozesu dinamiko hori beren desegitea ekar lezakeen arrisku gisa hartzen baitute eta arrisku ikuspegi horrekin kudeatzen baitute auzia.

Ikuspegi murriz horren bestaldean bada bestelako irakurketarik, herrien egituratze-juridikoaren auzia prozesu dinamiko gisa planteatzen duena. Horren harira azpimarragarria da demokraziaren kontzeptuaren inguruan Estrasburgoko Giza Eskubideen Auzitegiak eraiki duen doktrina. Doktrina horren arabera, adierazpen askatasunaren eta elkartzeko askatasunaren ondorio zuzenak dira alderdi politikoan jarduera zilegia eta politikan esku hartzeko eskubidea. Auzitegiak hainbat epaitan⁶ doktrina horretan oinarrituta onartu egin du alderdi politiko batek estatuaren konstituzioa aldatzeko edota sezesioa eskatzeko lan egin dezakeela, bere jardueran bi baldintza betez gero: (1) erabilitako bideak guztiz legezkoak eta demokratikoak izatea; (2) proposatzen den lege-aldaketa oinarritzko printzipio demokratikoekin bat etortzea.

Giza Eskubideen Auzitegiaren doktrinaren arabera⁷, demokraziaren ezaugarri bat da iritzi publikoan dauden jarrera ezberdinak eztabaidatzeko aukera egon behar duela, elkarriketaren bidez eta indarkeria erabili gabe ebatz daitezkeen. Eta jarrera ezberdinen artean eztabaidatzeko aukera hori ez da mugatzen defendatzen diren iritzi edo jarrerak enbarazu egiten dutelako. Demokrazia adierazpen askatasunean oinarritzen da, eta askatasun hori ezin da mugatu edo baldintzatu alderdi politiko batek estatu baten araubide konstituzionala publikoki kritikatu edo politikoki aldatzeko proposatzen duelako. Doktrina horren ondorio logikoa hauxe da: gai edo aldaketa konstituzional horiez guztiez ez-

tabaida badaiteke, dena delako estatuak onartu egin behar-ko ditu eztabaida horien ondorio demokratikoak.

Horrenbestez, Estrasburgoko Auzitegiaren jurispruden- ziatik atera daitekeen ondorioa honako hau da, nire ustez: Euskal Herrian bere egituratze juridiko-politiko ezberdinen arteko auzia bideratzeko eztabaida demokratikoa zabal dai- teke. Nolanahi ere, Europako Auzitegiaren doktrina horri jarraiki, berebiziko garrantzia du metodologia egokia aurki- tzeak egituratze-aukera ezberdinen inguruan eztabaidatze- ko eta erabakitzeko. Eta epaiaren doktrina horren funtsean zer dago? Bada, auzi gatazkatsuak metodologia demokrati- ko baten bidez gizartean bideratzea lortuz gero, aukera ez- berdinen arteko lehia horretatik aterako litzatekeen egitura- tze-ereduak zilegitasun handia lortuko lukeela gizarte ho- rren bizikidetzari begira.

Horrela, bada, Estrasburgoko Auzitegiaren doktrina ho- rren muinari helduta, *Euskal Herrian mugakide ditugun es- tatuekin bizi dugun arazo politikoa bideratzeko metodologia demokratikoa aurkitu behar dugu*. Hasteko, lehen urratsa auzia zedarritzea izan beharko du, eta zedarritze horren in- guruan eragile politiko, sindikal eta sozialek behar besteko adostasuna lortzea. Nire ustez, horrela zedarrri daiteke auzia: Euskal Herrian badira hainbat pertenenentzia edo kidesun sentimendu (batzuk espainol edo frantses sentitzen dira, eta beste batzuk euskaldun huts sentitzen gara, eta horrez gain, badaude hainbat pertsona kidesun askotarikoak). Anizta- sun horren gainetik, ordea, euskal herritar andanek aske eta demokratikoki Euskal Herriaren egituratze juridiko-politi- koaz erabaki nahi dute, egon litezkeen aukera guztiak ma- hai gainean egonda, European berezko estatua sortzearen au- kera barne.

Euskal Herriaren egituratze juridiko-politikoari buruzko eztabaida hori demokratikoki eta behar dituen bermeekin egin ahal izateko, zenbait baldintza elkartu behar dira une historiko zehatz batean. XXI. mendean bizi garelarik, bal- dintza horiek, edota horietako batzuek bederen, zer-nola-

koak izan behar duten asma dezakegu. Horietako baldintza bat izango da eztabaida hori eragileek bide baketsuetatik eta indarkeriarik gabe egin ahal izatea, bakoitzak defendatzen duen egituratze-eredua askatasunez eta patxadaz defenda dezan; eta bestea da eztabaida hori ezin dela Euskal Herri-tik kanpoko jazarpenaren bidez baldintzatu. Hartara, indarkeria adierazpen guztiek lehenbailehen desagertu beharko lukete, hau da, alde batetik ETA erakundearena eta beste aldetik Espainiako indar polizial eta judizialek eragindakoa. Horrez gain, Espainiako alderdi politikoen legea indargabetu behar da eta politika egiteagatik preso dauden pertsonak aske geratu behar dute, amaituz, era berean, oinarri politiko hutsa duten atxiloketa eta epaiketak.

Euskal Herriaren egituratze juridiko-politikoaren eztabaida demokratikoari begira, hortaz, oso garrantzitsua da irekitzeaz edo irekita dagoen bake-prozesua lehenbailehen bide-ratzea eta gatazka armatuak pertsona guztiei eragin dien kalte eta ondorio guztiak ahal diren ondoen eta gizatiarren zuzenduz joatea, alde guztietako biktimei, presoei, erbestera-tuei, iheslariei... gizalegezkoa den irtenbide duina eskainiz.

Euskal Herriaren egituratze-ereduei buruzko eztabaida demokratikoa egiteko, egituratze-konstituzional denek berdintasunez eztabaidatzeko aukera izan behar dute, norberak gustukoena duena izan gabe besteak errotik ukatzeko arrazoi nahikoa. Lehia zilegi eta demokratikoa sortu behar da aukera guztien artean. Lehia horren bidez elementu razionalak eskaini behar zaizkie herritarrei eta beren ordezkari-iei askatasunez eta demokratikoki erabaki dezaten. Beraz, indarkeriaren eta jazarpenaren egoerari amaiera duina emateko metodologiaz gain, *metodologia egokia aurkitu behar dugu, gardena eta demokratikoa, eztabaidagai dauden egituratze juridiko-politikotarako aukera ezberdinen inguruan eztabaidatzeko, lehenbizi, eta horien guztien artean demokratikoki erabakitze, ondoren.*

Eredu zentralistaz, eredu deszentralizatuez, autonomis-moaz edota federalismoaz azken 30 urte hauetan luze eta

zabal hitz egin da eta ikerketa sakonak daude jakiteko bazuen eta besteen aukerak eta mugak. Euskal Herriaren independentziari buruz, aldiz, oso ikerketa gutxi dago. Ezin esan sakon aztertuta dugunik zer nolako aukerak eta mugak leharzkiokkeen independentziak Euskal Herriari, eta are gutxiago Europar Batasunaren bateratze-prozesuak nola eragingo digun. Saio batzuk egin dira, batik bat, ekonomia arloan, baina, oro har, *azterketa horiek egiteke dauzkagu eta naturaltasunez eta normaltasunez egiten hasteko ordua dela deritzot*. Independentziaren aldeko diskurtsoa sortu gabe dugu, nire ustez.

Zergatik orain, baina? Bada, inoiz —ahal den lasterren izatea komeniko balitz ere— Euskal Herrian bere egituratzeari buruzko eztabaida demokratikoa zabalduko bada, edo zabalduko badugu, independentziak Euskal Herriarentzat eskainiko diren beste aukera konstituzionalekin lehiatu behar du, eta ustezko lehia hori une honetan zabalduko balitz, independentziaren aukera desabantaila nabarmenarekin jokatzen hasiko litzatekeela esatera ausartuko nintzateke.

Independentziaren aukera dagoen desabantaila egoera horretatik ateratzeko baliabide egokiak sortu behar dira bai unibertsitate mailan, bai arlo profesional ezberdinetan eta bai politika- eta gizarte-eragileen artean independentziaren aukera modu naturalean eta sistematikoan aztertua izan da. Diskurtso hori, gainera, behar bezala azaltzen asmatu behar dugu, bai Euskal Herrian zehar eta bai nazioartean. Lan hori egiteko baldintza egokiak eta baliabideak behar ditugu. Hortaz, lehenbiziko urratsa da independentziaren aldeko lanak zilegitasuna berreskuratzea eta beste aukera zilegi eta demokratikoen baldintza berdinetan landu ahal izatea. Bestela esanda, *estatuek onartu beharko lukete independentzia izan daitekeela Euskal Herriak bere egituratze-prozesuan har dezakeen erabaki demokratiko eta zilegi bat, eta alderdi politikoek —eremu publikoaren kudeatzaile demokrati-koak direnez gero— aukera hori behar bezala lantzeko baldintza horiek lortu eta eskaini behar lituzkete*.

Zabaltzen ari den prozesu politikoaren beste helburu garrantzitsu bat, beraz, hauex da: beste aukeren artean, *independentziaz ere jarduteko baldintza demokratikoak sortzea eta helburu politiko horren aurkako jazarpena ezinezko bihurtzea* zuzenbide estatuak omen diren Frantzia eta Espainiako estatuetan eta, oro har, Europar Batasunaren baitan.

Euskal Herriko egituratzeari buruzko aukerak

Eusko Ikaskuntzak, Euskal Herriko Unibertsitatearekin batera, Europar Batasunaren bateratze-prozesuari buruz 2009-2010 ikasturtean antolatu zuen master bati esker⁸, aukera polita izan dut gogoeta egiteko Europar Batasunaren esparruan Euskal Herriak eduki ditzakeen egituratze-aukeren inguruan, nire buruari alde aurretik muga gehiegirik jarri nahi izan gabe; izan ere, beharrezkoa ikusten dut gai honi zabaltasun intelektualaz heltzea. Aukerak aztertu, aukera bakoitzaren alde positiboak eta negatiboak plazaratu eta herritarren esku utzi erabakia.

Norberaren mugak gorabehera, nire gogoetarako abiapuntuetariko bat izan da aztertu nahi izan ditudan *egituratze-ereduek* bide eman behar dutela Euskal Herriko lurraldeen arteko harremanak sendotzeko eta *Euskal Herriaren barne-kohesioa indartzeko*. Izan ere, Xabier Isasi Gaindegia-ko lehendakariak dioenarekin bat etorritz, kohesio endogeno handiko lurraldeak lehenesten diren Europar Batasunaren esparruan,

gure lurraldeek elkarren beharra dute, geroz eta gehiago gainera. Agerikoa da, beraz, *Euskal Herriko lurraldeak elkarren menpe daudela, eta etorkizunaren erronkari erantzuteko, haien arteko kohesioa eta lankidetzeta sustatu behar dugula.*⁹

Horiek horrela, Euskal Herriaren egituratze-prozesuari buruzko gogoeta honi heldu diodanean, aintzat hartu nahi izan ditut Euskal Herriaren kohesioa eta bere herritarren arteko harremanak indartzeko onuragarri izan litezkeen hainbat aukera, alegia, Europako erakunde azpi-estataletatik hasi eta

independentzian bukatuz. Horren harira, lanaren beste xede bat hauxe izan da: egituratze-aukera horiei Europar Batasunak zertan lagun diezaiekeen argitzea. Bide batez, saiatu naiz hausnartzen Euskal Herri egituratu batek zertan lagun diezaiekeen Europar Batasunari bere bateratze-prozesuan, batik bat, egozten zaion hutsune demokratikoa zuzentze aldera eta europar egitasmoa euskal herritarrei hurbiltze aldera.

Horrenbestez, Euskal Herriko kohesioa indartzea xedetzat duten egituratze-ereduei buruzko eztabaida zintzoki eta ikuspegi zabal bati jarraituta egiten bada, Euskal Herria egituratzeko prozesua urrats desberdinetatik abiaraz daiteke: urrats horietatik bat Euskal Herria estatuz azpiko erakunde bezala egituratzea da, nolabaiteko aitorpen berezi bati lotuta; eta urrutien legokeen urratsa Europar Batasunaren estatu-kide berri gisa eratzea. Azter ditzagun ondoren aukera gisa, zein prozesu baten urrats gisa, planteatu ditugun bi estatus horiei buruzko gogoetak.

Estatu azpiko erakundearen estatusa. Euskal Herriak Europako eskualde gisa orain arte izan duen esperientziaren balorazioa

Orain arte, Euskal Herriak European parte hartzeko izan duen bidea Europako eskualde politikan parte hartzearena izan da, erakunde azpi-estatal gisa eta hiru eremu juridiko-administratuetan banaturik.

Euskal Herriari dagokionez, ezin esan orain arteko eskualdearen estatusak European berezko ahotsa izatea bermatua dionik, ez soilik Euskal Herri osoari dagokionez, ezta autonomia erkidego gisa eratuta dauden Euskal Erkidegoari edo Nafarroari dagokienez ere, ezta Iparraldeko lurraldeak kide diren departamenduari dagokionez ere.

Aitzitik, euskal lurraldeek European parte hartzea, hein handi batean, estatu-kide diren Espainia eta Frantziaren interesen mende dago, eta erabat estatu horien esku dago hori ahalbidetzea. Izan ere, Europar Batasunak oraindik na-

zioarteko zuzenbidearen zenbait ezaugarri baititu eta horietako bat hauxe da: nazioarteko harremanetan estatuak dira subjektu nagusiak.

Horiek horrela, Europako eskualdeen bideak orain arte eman duenaren inguruan honako ondorioak atera daitezkeela uste dut, estaturik gabeko herriei dagokienez:

a) Estaturik gabeko herriek ez dute estatus berezirik lortu Europar Batasunaren egitura instituzionalean, eta hori dela eta ez dute ahots propiorik Europar Batasunaren erakundeetan.

Europak estatuz osatutako erakunde bat izaten jarraitzen du eta horrela izaten jarraituko duela dirudi. Horrek ondorio nabarmenak ditu estatu ez diren herriengan.

Botere legegileak dituzten eskualdeek Europako Konstituzioa lantzeko egin zen eztabaida egituratuan parte hartu zuten eta estatu-kideei formalki eskatu zieten eskualde horiei estatus berezia ezagut ziezaietela, *eskualde konstituzionalaren* izaera onartzea alegia. Ez zuten horrelakorik lortu, ordea.

Botere legegileak dituzten eskualde horiek egindako lanaren ondorioz lortu dena izan da Eskualdeetako Komitearen ezagutza instituzionala —kontsulta organo gisa bada ere— eta bere parte hartze eremua sendotzea, baina botere legegileak dituzten eskualdeen ezagutza propioaren aldarrikapenak ez du tokirik izan Lisboako Itunean, ezta Eskualdeetako Komitearen egituran adierazpen berezirik ere.

Eskualdeetako Komiteari dagokionez, bere osaera oraindik ere heterogeneoegia da (botere legegileak dituzten eskualdeek autonomia urriagoa duten eskualdeekin eta udalekin batera aritu behar dute erakunde horretan), eta, hori dela eta, kideen arteko interesak ez dira maiz bateragarriak izaten. Eskualde terminoak ez du errealitate homogeen bat adierazten; aitzitik, eskumen oso ezberdinak dituzten lurralde-erakundeak biltzen ditu. Hori dela-eta, botere legegileak dituzten eskualdeentzat Eskualdeetako Komitearen organoa ez da nahikoa Europar Batasunaren erakunde eta erabakietan beren parte hartzea bideratzeko.

Laburbilduz, ez Europako estaturik gabeko herri gisa, ezta botere legegileak dituzten eskualde gisa ere, berezko nortasun nazionala duten eskualdeei ez zaie oraindik Europako egitura instituzionalean berezko estatusik onartu, ezta Europako erabakietan parte hartzeko bide zuzenik bermatu ere. Europako legeriaren aplikazioan, halaber, eskumen osoak eduki arren zenbait kasutan, estatuek aplikazio hori baldintzatzen dute eta arlokako eskumen oso hori are mugatuagoa geratzen da. Gaia, nolana ere, plazaratua dago European eta oraindik itxi gabe dago¹⁰.

b) Europako herriek bere barne kohesioa lantzeko eskubidea dute eta Europar Batasunak, kohesio hori sustatuz, bere barneko kohesioa sustatzen du. Nolanahi ere, herriek mugak dituzte bere barne kohesioa zaindu eta sustatzeko estatu-kideen jokabideengatik.

Europar Batasuneko Itunaren (2009) arabera, Europar Batasunaren xedeen artean dago «estatu kideen arteko ekonomia-, gizarte eta lurralde-kohesioa eta elkartasuna» bultzatzea¹¹. EBk, bere kohesio politikaren bidez, estatu-kideak EBrekin bateratzen lagundu eta, eskualdeen lehiakortasuna eta enplegua sustatzeaz gain, lurralde lankidetzaren europarra bultzatu nahi du.

Europar kohesioaren inguruko jardueraren aurrekari zuzena 1980. urteko Europar Kontseiluko estatu-kideen Madrileko Hitzarmena¹² dugu. Hitzarmen horrek mugaz haraindikoko lankidetzaren bultzatzea zuen xede nagusi. Hitzarmen horrek 12 artikulua ditu, eta 1. artikuluan¹³ estatu-kideek agintzen dute bere baitan bizi diren lurraldeen arteko lankidetzaren lagundu eta bultzatuko dutela. Horretarako, beharrezko diren hitzarmenak edo arau berrikuntzak egiteko konpromisoa hartu zuten. Lurralde-lankidetzaren bultzatzeko araubideek, hala ere, estatu-kideen arau konstituzionalak errespetatu beharko dituzte.

1980ko Hitzarmen horri bi protokolo erantsi zitzaizkion. Lehena 1995. urtean egin zen, eta, horren bidez, lurralde ar-

teko mugaz haraindiko lankidetzarako erakundeak sortzeko eskubidea ezagutu zen (Frantziak *Lurralde Kolektibitateen Arautegi Nagusian* berriki jaso du eskubide hori L.1115-1 artikuluan¹⁴). Bigarrena, berriz, 1998. urtekoa da eta lurraldeen arteko lankidetzaren mugakideak ez diren lurraldeetara ere zabaldu da¹⁵.

Araubide horretan babesturik, Europan hainbat eskualdeen arteko lankidetzaren esparruak sortuz joan dira kultura, turismo eta ekonomia egitasmoak elkarrekin martxan jartzeko. Lurraldeen arteko lankidetzaren esparru horiei euro-eskualde¹⁶ izena eman zaie, baina izena eduki arren, ezin esan kontzeptu homogeneoa denik, aitzitik, oso izaera heterogeneoa dute.

Horiek horrela, Europar Kontseiluaren baitan eta Mugaldekoko Europar Eskualdeen Elkarteak, bestalde, euro-eskualdeak zedarrizteko ahaleginetan, honako ezaugarri hauek airtortu zizkien lurraldeen arteko lankidetzaren elkarte horiei:

- Mugaz bi aldetara dauden udal-agintariz eta eskualde-agintariz osatutako elkarte bat da, batzuetan dagokion legebiltzarraren onespina duena.
- Mugaz haraindiko elkarteek berezko baliabideak eta berezko egitura izan ohi dituzte. Bere egituraren idazkaritza bat eta kudeatzaile-talde bat egoten ohi da, teknika- eta administrazio lanetarako langilez osatua.
- Zuzenbide pribatuko izaera juridikoa hartzen dute, hala nola, lukururik gabeko elkarteena edota fundazioena.
- Estatuaren arteko hitzarmen baten bidez sortzen dira eta bere estatutuaren lurraldeetako agintarien parte hartzea arautzen ohi da.
- Badira ere berezko izaera juridikorik ez dutenak.
- Beren jardun eremua kultura, turismo eta ekonomia arloetan kokatzen da batik bat.

Azken urte hauetan euro-eskualde ugari sortu arren, Europar Batasunaren araubidean ez zegoen 2006. urtera arte mugaz haraindiko erakunde berri horiek babesteko eta arautzeko tresna juridiko zehatzik. Euro-eskualde bakoitza

bere estatutuen bidez arautzen zen, egoki ikusten eta ahal zuen bezala. Heterogeneitate horrek, ordea, kohesio-politika eraginkor bati traba egiten ziolakoan, Kyriacos Triantaphyllides eurolegebiltzarkide zipretarrak txosten bat aurkeztu zuen Europar Legebiltzarrean 2004an¹⁷. Txosten horretan aztertzen zen zein izan daitekeen euro-eskualdeen funtzioa eskualde politikaren garapenean.

Horrela, 2006an, 2007-2013 aldiko kohesio-politikaren baitan, 1082/2006 Erregelamendua onartu zen, Mugaz Haraindiko Lankidetzarako Elkarre Europarrari (MLEE-AECT) buruzkoa¹⁸, euro-eskualdeei nolabaiteko egitura juridiko komun bat eskaintzeko Europar Batasunaren araudiaren baitan, hein batean elkarre horien arteko heterogeneitatea gutxituz joateko asmoz.

Europar Batasunaren politikaren baitan, bestalde, kohesioa xede duten programak INTERREG izenez dira ezagunak. INTERREG programak hiru taldetan sailkatuta daude beren helburuaren arabera:

- INTERREG A egitasmoak estatu-kideen muga arteko eskualdeen lankidetzara sustatzea du xede (6.440 milioi euroko aurrekontuarekin)¹⁹: programa horren bidez, mugaz haraindiko lankidetzara sustatu nahi da historikoki estatuen arteko mugek muga guneetan dauden lurraldeei sortu dizkieten arazoei aurre egiteko, izan ere, estatuen arteko mugek lurralde horietako herritarren arteko harreman naturalei traba ugari jarri baitizkiete.
- INTERREG B egitasmoak (1.800 milioiko aurrekontua).
- INTERREG C egitasmoak (445 milioiko aurrekontua): egitasmo horren xedea da zenbait eskualdek lurralde-lankidetzari buruz lortu duten eskarmentua eta ezagutza beste eskualdeekin partekatzea.

Errepara diezaiegun une batez INTERREG B egitasmoei. Egitasmo horiek kudeatzeko, Europar Batasun osoa lurralde esparru handitan banatu da eta horietako bakoitzean zenbait estatutako eskualdeak sartzen dira. Europako kohesioa lantzeko ardatz nagusiak dira lur-esparru zabal horiek.

Horien baitan zenbait arazo komun lankidetzaren bitartez bideratu nahi dira, hala nola, komunikabide-sareen antolakuntza, ikerkuntzaren garapena, nazioarteko enpresen beharrak, merkataritza bideragarriago eta jasangarriagoa antolatzea, uholdeen kudeaketa...

Gaur egun 13 lurralde-esparru handitan daude INTERREG Bko egitasmoak²⁰: Ipar itsasoko gunean, Baltiko itsasokoan, Iparraldeko aldirian (periferia), Mediterraneo itsasokoan, Alpeetako esparruan, Hego-mendebaldeko Europan, Ipar-mendebaldeko Europan, Europa erdialdekoan, Atlantikoko gunean, Hego-ekialdeko Europan, Madeiran, Azore eta Kanariar Uharteetan, Reuniónen eta Kariben.

Eskualdeen lankidetzaren esparru horiek finantza-baliabideak banatzeko orduan irizpide razional berri batzuk erabiltzea ekarri du eta, horien bidez, Europa mailako egitasmo handiei ekiteko aukera zabaldu da. Europa mailako egitasmo horien xede batzuk honako hauek dira:

- Ikerkuntza eta berrikuntza sustatzea, eta horretarako unibertsitateen arteko sareak eta ikerkuntza-guneen artekoak bultzatu dira.
- Ingurumenaren jasangarritasuna lortzea, batik bat ur baliabideak, ibaiak, aintzirak eta itsasoak zaintzea eta egoki kudeatzen saiatzea.
- Iriste erraztasuna lortzea, telekomunikabideetan barne, eta horretarako sareak eraikitzea bultzatu da.
- Hiri garapen jasangarria lortzea.

Euskal Herriko zazpi herrialde historikoak gune atlantikoaren lankidetzaren esparruan daude kokatuta. Estatu-kideetako eskualde guztiek, ordea, ez dute zertan ardatz berean kokatuta egon behar: esaterako, Espainiak bi kohesio-ardatzetan ditu bere eskualdeak, Mediterraneoan eta Atlantikoko ardatzean. Ardatz bakoitzak bere erritmo eta dinamika propioak ditu, batzuetan gainera ez dira guztiz bateragarriak izaten.

Euskal lurralde guztiak Europako eskualde-politikan gune atlantikoaren lankidetzaren esparruaren baitan kokatuta egonik,

bide eman beharko luke horrek euskal lurraldeen arteko lankidetzaren areagotzeko eta bertako politiken bidez euskal herritarren elkarrengandik hurbilago sentitzeko, euskal lurraldeen kohesioa indartuz Atlantikoko ardatza ere sendotu egiten baita. Izan ere, Euskal Herriak Atlantikoko ardatz horretan zentralitate osoa du eta ezinbestekoa da Europarentzat.

Horrez gain, egin diezaiegun ondoren kuku bat INTERREG A egitasmoari. Gorago esan dugunez, egitasmo horien bidez eskualdeen arteko mugaz haraindiko lankidetzaren sustatu nahi da, historikoki estatuen arteko mugek muga guneetan dauken lurraldeei sortu dizkieten arazoei aurre eginez.

Estatu-kideen arteko mugek sortutako arazoak mota honetakoak izaten ohi dira: mugaz bi aldeetako eskualdeen arteko azpiegitura falta; merkatu eta zerbitzuetan hutsunea; muga bien aldeetako unibertsitateen artean harreman falta; hizkuntza edo kultura bereko herritarrek beren kultura eta hizkuntzaren barne kohesioaz arduratzeko trabak... Laburbilduz, esan daiteke nolabait, programa horien bitartez mugaz haraindiko lurraldeen barne kohesioa lantzea bideratzen dela, estatu-kide desberdinetako eskualdeak izan arren.

Interesgarria da ikustea zein egitasmo mota egin diren eremu honetan:

- Enpresarien ekimena sustatzea, esaterako, mugaz bi aldeetako harremanak sustatuz enpresa ertain eta txikiak garatzeko; mugaz haraindiko turismoa, kultura eta merkataritza sustatzea...
- Natur baliabideen kudeaketa bateratuaren aldeko ekintzak sustatzea.
- Hiri- eta landa-eremuen arteko loturak finantzatzea.
- Garraio- eta komunikazio-sareetako sarbideak hobetzea.
- Azpiegiturak batera erabiltzea sustatzea.
- Administrazio-zuzenbideko edota lan-zuzenbideko zenbait gai lankidetzaz bideratzea, eta baita aukeren berdintasunari buruzkoak ere.

Nolanahi ere, programa zehatz horietatik ondoriozta daitekeena da lurraldeen arteko lankidetzaren auzi eta kezka ko-

munen inguruan antolatzen dela, eta, horrenbestez, auzi eta kezka horiek kudeatzeko orduan lurralde horiek duten autogobernu mailak berebiziko garrantzia izango duela. Izan ere, autogobernu maila handia izanik ez dute estatu-kideen parte hartzea horrenbeste behar izango, eta, beraz, errazagoa izango da lankidetzara hori ezarri eta antolatzea (teorian behintzat).

Teorian, beraz, Europar Batasunak euskal lurraldeen arteko kohesioa zenbait arlotan lantzeko tresnak eskaintzen baditu ere, praktikan, ordea, tresna horiek guztiak Euskal Herriari dagokionez ez dira nahikoak izan euskal herritarren arteko harreman ekonomiko, sozial eta kulturalak sakontzeko eta sendotzeko. Arrazoi nagusia Espainia eta Frantziako estatu-kideek jarritako eragozpenak izan dira eta ez horrenbeste Europar Batasunaren aldetik ezarritakoak; baina ondorioa da Europako kohesio politikak eta berari lotutako tresnak ez direla gai izan Europako kohesioaren xedea Espainia eta Frantziako Estatuaren interesen gainetik nagusitzeko, Euskal Herriko lurralde osoa Europako Atlantikoko esparruan egonik ere. Berritua ere, horrek guztiak erakusten du estatu-kideak direla Europako protagonista nagusiak eta beren interes politikoak nagusitu egiten direla herrien garapenerako.

Errepaso azkar honi amaiera emateko, Europako araudia-
ren (Erregelamenduak eta zuzentarauak, nagusiki) aplikazioari erreparatu nahi nioke. Euskal Herriaren Europako araudia Frantzia eta Espainiaren legediaren bidez egiten da eta horrek eragina du Euskal Herriaren kohesioan, estatuaren lege bidezko erabakietan Euskal Herriaren kohesioa baizik beste batzuk ohi direlako legearen xede nagusiak, hala nola, Espainia eta Frantziako Estatuaren barne kohesioa bera. Estatuaren kohesioa beti ez da bateragarria izaten Euskal Herriaren kohesioarekin, eta hortxe dugu, esaterako, politikarien ahotan inoiz entzundakoa: «gure arrantza sektoreko interesak saldu ditu Espainiak laranjen truke». Gai honetan, halere, gehiago sakontzeak mereziko luke.

c) Europa Euskal Herriaren egituratze-auzia plazaratzeko esparrua

Eskualde gisa Euskal Herriak izan duen esperientziak hainbat muga izan baditu ere, onartu beharra dago Europar Batasunak euskaldunoi parametro berri batzuk eskaini dizkigula estatuekin dugun egituratze-auzia bideratzeko. Aukera eman digu estatu ez diren beste herrien egoera eta dinamikak ezagutzeko; aukera eman digu gure ekonomiak beste merkatu zabalago bat eskuratzeko; aukera eman digu gure gatazka Espainia eta Frantziako mugetatik at ezagutarazteko eta parametro demokratiko batean kokatzeko bide bat jorratzeko, oraindik ere bide luzea egiteke dugun arren.

Euskal Euro-eskualdearen aukera

Europar Batasunaren ingurumari horretan, zenbaiten iritiz Euskal Herria egituratzeko aukia oraindik ere Europako eskualde politikaren ildotik bidera liteke, berezko estatu berri bat sortu gabe Europan, besteak beste, Euskal Euro-eskualdea eratuz.

Kohesioaren ikuspegitik, uste dut Europako eskualde politikak bide eman dezakeela Euskal Herriko barne kohesioa gauzatzeko, oinarri-oinarrizko mailan bada ere, hots, eskualde sistemak dituen mugen barne. Espainiak eta Frantziak orain arte ez dute aukera hori behar bezala gauzaten utzi. Hortaz, *Euskal Euro-eskualde bat sortzeko aukera egon bada go Europar Batasunean* eta, are gehiago zehazturik, euro-eskualde horrek harreman zuzena izan dezake Europar Batzordearekin EBren araubidearen aplikazioaren eremuan eta baita ahots propioa ere Europako erabakiak hartzeko erakundee-tan; *baina horretarako ezinbestezkoa da Espainiak eta Frantziak bere onespina ematea estatus berezi horri, eta akaso, gaintzeko estatu-kideek ere bai, baldin eta Europar Batasunaren eskualde-politikaren tresna gisa planteatzen bada gaia.*

Gutxienez Espainia eta Frantziaren onspen hori lortuz gero, Euskal Euro-eskualdeak estatus bereziaren ezagutza

lortuko luke Europan. Estatus berezien aurrekari bat bada-goa gainera Europan, hain zuzen, Kaledonia Berriari Frantziak 1998ko Numeako Hitzarmenean ezagutu ziona. Hitzarmen horri esker, Kaledonia Berriak Europar Batasuneko erakundeetan berezko ordezkariak izan ditzake.

Berezko estatus hori lortzea Europan posible izan daiteke eta, lortuz gero, aurrerapauso bat izango litzateke gaur egun bizi dugun egoera politikoa gainditzeko eta Euskal Herriaren egituratze-erabatida bide demokratikoetatik bideratzeko. Barne kohesioaren aldeko politiken bidez euskal lurraldeen ikuspegiari zentralitatea emateko aukera legoke eta horren haritik finantzabideak bermatuko lirateke lurralde ikuspegia jorratzen duten egitasmoentzat.

Nolanahi ere, estatus hori independentziaren prozesu dinamikoan urrats bat baino ez litzateke izango gutariko askorentzat eta, hortaz, independentziaren bidea zabalik utzi beharko luke. Hori horrela izan dadin, Euskal Euro-eskualdearen estatusak ez litzioke mugak jarri beharko Euskal Herriko egituratze-prozesuari eta aukera guztiak baldintza berdinetan defendatzea eta lantzea ahalbidetu beharko luke. Horretarako ezinbestekoa da euro-eskualdearen antolaketarekin batera Euskal Herriaren erabakitzeko eskubidea ezagutzea.

Euskal Herriaren estatu izaera defendatzen dugunontzat, beraz, Euskal Euro-eskualdea ere aukera interesgarria izan daiteke. Izan ere, Montevideoko Nazioarteko Itunari (1933) jarraiki, herriek berezko estatusa izateko aukerari heltzen badiote lau baldintza²¹ betetzen dituztela frogatu beharko dute, Europan lehenbizi, eta nazioartean gero: lurralde bat izatea, populazio bat, lurralde eta populazio horien gaineko benetako kontrola edukitzea eta nazioarteko harremanak edukitzea eta nazioarteko konpromisoak betetzeko gaitasuna izatea. Lau baldintza horiek betetzea herriaren barne-lana izango da, eta lurraldetasun-arazoak dituztenek ahalegin handiak egin beharko dituzte lau baldintza horiek betetzeko.

Euro-eskualdearen berezko estatus hori, hortaz, Euskal Herriak duen desegituratze instituzionala bideratuz joateko

aukera bat izan daiteke, eta horren bidez euskal herritarron arteko barne kohesioa landu daiteke ekonomia, gizarte eta kultur arloan, lurralde ikuspegia zaintzen duten politikak sustatuz. Baina horretarako bai Espainiak bai Frantziak bere jarrera zentralista errotik aldatu beharko lukete eta haiengandik etorritako eskaintza beharko luke izan, haiek baitute horretan azkeneko hitza.

Enoch Albertík adierazi duenez²², eskualdeen ezagutza instituzionalari behar bezalako irtenbidea ez aurkitzeak tentsio-guneak sortuko ditu Europar Batasunaren baitan. Izan ere, Europako estaturik gabeko herriek XX. mendean zehar itzaropena zuten Europan bere kokalekua eskualde-politikaren bidez lortu ahal izango zutela, eta horretan indar eta baliabide ugari erabili zituzten. Eskualdeen foro horretara beren eskariak eta aldarrikapenak egokitzeke eta plazartzeko ahalegina egin izan zuten. Nolanahi ere, ez dirudi estatu-kideak prest daudenik herri horien beharrei erantzuteke, eta horrek ezinbestez eramango dituzte beren berezko estatua lortzeko bidea ekitera, autodeterminazio eskubidearen bidez sezesio prozesuak martxan jarritz.

Europaren egituratzean ez dira behar bezala planteatu eskualdeek Europaren proiektuari ekar diezazkioketen onurak. Eskualde politikak eskaini izan balie beren barne kohesioa lantzeko tresnak eta Europako erabakietan zuzenean parte hartzeko aukera, herri horiek oraindik ere bide bat egin zezaketen Europako eskualde gisa, batik bat, beren lurraldetasuna egituratuta ez duten herriek. Hala ere, bide horrek probetxuzko ezer eskaintzen ez badie, estatu-kide izateko bideari eutsi beharko diote, gero eta globalizatuagoa eta indibidualistagoa den mundu honetan desagertu nahi ez badute; azken finean, herri gisa bizirik iraun nahi badute.

Kontuan hartu behar da, gainera, Europar Batasunaren azken zabalkunde prozesuan estatu-kide diren hainbat herriek (Europako Ekialdeko estatu-kide berriak, Baltikoko estatu-kideak...) Euskal Herriak baino baldintza ekonomiko eskasagoak dituztela, eta hala ere estatu izaera dutela. Beraz,

ikuspegi horretatik, Euskal Herriak beste hainbat estatuk baino baldintza hobek izanik, ez da ondo ulertzen zergatik ezin duen demokratikoki lortu estatu berri bat izatea Europan.

Bestalde, Europaren ikuspegitik begiratuta, estaturik gabeko herri horiek gero eta interesgarriagoak bihurtu daitezke Europaren batasun politikoan sinesten duten estatu-kideentzat eta eragileentzat, zenbait estatu-kide ez bezala, gaur egun bizi dugun ekonomia-krisiari eta, oro har, hazkunde-ereduaren krisiari aurre egiteko bidelagun eta eragile ekinak izan daitezke eta. Herri horientzat Europar Batasunaren egitasmo politikoa eta bere araubide demokratikoa berme bat da gaur egun kokatuta dauden estatuen balizko erasoen aurrean, herri horiek beren berezko estatuaren aldeko ibilbide demokratikoari heltzeko erabakia hartzen badute eta Europak bide hori demokratikoki egitea bermatuko balie, kontuan izanda ere eskualde eta herri guztien autogobernu nahiak ez direla berdinak. EBren berme hori behar bezala bideratuz gero, herri horiek prest egon daitezke Europar Batasunaren egitasmo politikoarekin bat egiteko (gaur egungo egitasmo ekonomikoaren inguruan eztabaida sakona egin behar bada ere). Orobat, herri horiek lagungarri gerta daitezke estatu-nazio batzuk Europar Batasunaren bateratze politikoaren prozesuari jartzen ari zaizkien trabak gainditzeko —edota orekatzeko, besterik ez bada—. Horrez gain, herri horien bitartez, Europa Batuaren asmoa herritarrengana hurbilduz joatea lor daiteke²³. Eta herritarrengana hurbiltzearen bidez, era berean, Europari egotzi zaion defizit demokratikoa zuzentzeko aukera dago²⁴.

Horiek horrela, estaturik gabeko herriek biziraupena bermatu nahi badute, eskualde-politikan jokatzeko aukeraz gain, gaur egun berezko estatua lortzeko aukera dute, eta bide hori epe motzean neketsuago izan daitekeen arren, sistematikoki eta modu egituratu batean aztertzen eta jorratzen hasteak merezi du, besterik ez bada, beren herritarren aukera demokratikoa izan baitaiteke, Euskal Herrian, esaterako, populazioaren %30 inguruk sostengatzen omen duena.

Euskal Herria Europako estatu-kide berria bihurtzea

XXI. mendean *Euskal Herriak Europan bere berezko estatura lortzea posible da*. Nazioarteko zuzenbidean autodeterminazio eskubideak egin duen bilakaera positiboa hor dago. Horren adierazle ditugu bai Helsinkiko Azken Aktaren VIII. printzipioa eta bai Kosovoren independentzia aldarrikapenaren inguruko Hagako Auzitegiaren epaia.

Helsinkiko Azken Aktaren VIII. printzipioan (1975)²⁵, berriaz onartzen da herrien arteko berdintasuna eta herri guztiek duten autodeterminazio printzipioa. Printzipio horretan, estatu sinatzaileek (horien artean Espainia eta Frantzia zeuden) hiru konpromiso nagusi hartu zituzten:

- a) Herriak berdina dira. Askatasunez eta kanpo esku-sartzerik gabe erabaki dezakete beren estatus politikoa, barne- eta kanpo-egituraketari dagokienez; hau da, herriek erabaki ahal izango dute beren barne antolaketa zein izatea nahi duten eta kokatuta dagoen estatuarekiko zer nolako harremana nahi duten.
- b) Herriek beren garapen politiko, ekonomiko, sozial edo kulturala egiteko eskubidea dute. Horri autore batzuek nazio-eraikuntza deitu izan diote²⁶.
- c) Estatu sinatzaileek herrien berdintasun eta autodeterminazioaren printzipioa errespetatuko dutela berresten dute eta uko egiten diote printzipio horiek urratzeari. Konpromiso horren bidez, lurralde-osotasun printzipioari izaera erlatiboa onartzen zaiola esan daiteke; beraz, izaera absolutua ez badu, zenbait printzipio tartean egonik (giza eskubideen errespetua edo herrien autodeterminazio askea), printzipio horien nagusitasuna inposatuko da, estatuaren lurralde osotasunaren printzipioaren kaltetan.

Adierazpen hori ESLA delako erakundean kudeatzen da. Europako Segurtasun eta Lankidetzako Antolakundea²⁷ Helsinkiko Azken Aktaren bidez sortu zen, eta legezko eraginik izan gabe, batik bat eragin politikoa du.

ESLA gizatalde nazional edo kulturalak aitortzearen alde agertu da, nazioarteko segurtasuna lortzeko eta estatuen arteko harremanak eta lankidetzak bideratzeko lagungarri izan- go delakoan. Horrez gain, eskubideen berdintasuna eta he- rriek libreki erabakitzeko duten eskubidea aitortzen du, bai- na, era berean, estatuen lurralde-osotasunaren printzipioa aldarrikatuz. Kontraesana dirudien printzipio-joko horrek pentsarazten digu estatu berriak sortzeko aukera ESLAren baitan azkeneko aukeratzat dutela, autodeterminazioaren gainerako aukerak balio ez duten kasuetarako alegia.

1975eko adierazpen hori, gerora Helsinkiko Aktaren VIII. printzipioa, ESLAren beste adierazpen batzuetan berretsita azaldu da²⁸. Horien artean, berebiziko interesa du 1991ko Bruselako Adierazpenak. Adierazpen horretan jarraibide batzuk onartu ziren Europa Ekialdeko estatu berriak ezagu- tzeko eta Sobietar Batasunaren desagitearen ondorioz sortu zirenak aintzat hartzeko. Adierazpen horretan Helsinkiko Azken Aktaren eta Parisko Kartaren konpromisoak berretsi ziren, eta era berean, estatu berrien lurralde-osotasuna eta batasun politikoa bermatuko zirela adierazi zen.

Independentziaren bidea argituz, hortxe dugu *Kosovoren independentziaren inguruan Hagako Auzitegiak emandako epaia* (2010) ere. Epaia horrek argi adierazten du estatuak ezin dutela beren legedia autodeterminazio eskubidearen aurka ezarri, ezta erabili ere; eta estatuen lurralde osotasuna ez de- la herrien lurraldetasuna eratzeko muga. Azkenik, ohartara- ziz ere nazioartean herri bakoitzaren independentziaren al- deko aldarrikapenak banan-banan aztertuko direla, onartzen du herri baten aldebakarreko independentziaren aldarria ez dela nazioarteko zuzenbidearen aurkakoa; baina, aldi berean, ohartarazten du zein garrantzitsua den independentzia alda- rrikapena lortzeko herri gisa egiten dugun bidea, guztiz de- mokratikoa eta baketsua izan behar baitu. Aldebakarreko in- dependentziaren alderdi formala, beraz, oso garrantzitsua da.

Hagako epaiari erreparatuz, hortaz, ikus daiteke indepen- dentziak edo berezko estatua sortzeko aukerak bi alderdi jo-

rratzea eskatzen diola Euskal Herriari: independentziaren alderdi formala eta alderdi materiala.

- a) Independentziaren alderdi formala: alderdi honetan kokatzen dira independentziaren aldarrikapena egiteko prozeduraren ezaugarriak eta aldarrikapena nazioartean aurkezteko egiten den bidea. Alderdi honetan aztertze-koak dira, beraz, aldarrikapenaren zergatia (arrazoi historikoak, giza eskubideen urraketak, babes demokrati-koa...) eta ustezko aldarrikapen hori lortzeko jarraitu behar den bidea (erreferenduma, nazioarteko erakun-deetan aurkeztea...).
- b) Independentziaren alderdi materiala: eremu honek ze-rikusi handia du Euskal Herriaren barne-kohesioaren kontzeptuarekin. Alderdi material honetan kokatzen dira herritarrek estatu independente bat nahi izateko dituzten arrazoi-multzoa (ekonomikoak, sozialak, sin-bolikoak...). Arrazoi horiek guztiek nahikoak izan be-har dute herritarren gehiengo nagusi bat independen-tziaren aukera horren alde azaltzeko.

Bi alderdi horiek bere berezko dinamika eta erritmoak di-tuzte, batak bestea elika dezake eta, gainera, alderdi biak in-dependentziaren prozesu dinamikoan osagai garrantzitsuak dira.

Zertan lagun dezake Europar Batasunak Euskal Herriko egituratze-prozesuan

Helsinki-ko Azken Aktaren VIII. printzipioak²⁹ zilegi jo-tzen du herriek beren garapenaren alde egitea ekonomia ar-loan, kultura arloan, gizarte arloan zein politika arloan. Ho-rrri zenbait adituk *herrien eraikuntzarako eskubidea* esaten diote. Horrela, bada, Euskal Herriak, beste edozein herrik bezala, badu arlo horietan guztietan bere garapena eta erai-kuntza-lana egiteko aukera. Aurrerago ikusiko dugunez, printzipio horrek zerikusia du Europan erabiltzen den ko-hesioaren kontzeptuarekin.

Euskal Herriak hausnartu beharko du eta baita erabaki ere EBrekin izan nahi duen harremana. Europa desberdin batean sinesten dugunontzako, ez da beste biderik egungo norabideak aldatzeko bertan izatea baizik. Euskal Herriaren erakuntza-lana eta Europar Batasunaren bateratze prozesua denboran paraleloki planteatzeak aukera eman diezaguke euskaldunoi Europako bateratze prozesu horretatik sortzen ari diren zenbait sinergia, zenbait tresna eta zenbait ikaspen gure barruko egituratze-prozesuan baliatzeko.

Europar Batasunaren bateratze-prozesuak argi erakusten digu prozesuaren konplexutasuna eta zein zaila den lurralde eta estatu ezberdinen interesak norabide beretik bideratzea.

Bestalde, Nafarroako Estatu desegituratu zenetik 500 urte laster beteko direlarik, Euskal Herriak ez du oraindik bideratuta bere lurraldetasunaren auzia; eta Frantziako eta Espainiako araubideek ez diote bere egituratze juridiko politikoari buruz demokratikoki eztabaidatzeko eta are gutxiago ere askatasunez erabakitzeko aukerarik onartzen.

Bada, non aurkitu adibide egokiagorik lurraldetasun auziak demokratikoki bideratzeko Europar Batasunean baino. Europar Batasunaren bateratze-prozesua herritarrontzat gai urruna bada ere, Euskal Herritarrontzat bereziki interesgarria da, bai etorkizunean Europako estatu-kide izan nahi dugunontzat, bai Euskal Herriarentzat bestelako egitura edota harreman konstituzionala proposatzen dutenentzat ere, Europar Batasunaren jarduerak bete-betean eragingo baitigu edozein dela Euskal Herriaren egituratze-sistema.

Europa eraikitzeke modu ezberdinak egon daitezke, eta gure eredia defendatu ahal izateko ahots propioa behar dugu izan Europako erabakitze guneetan. Europar Batasunak ekonomian eta gizarte arloan eredu neoliberalari jarraitzeak ez liguke eragotzi beharko orain arte lortu den bateratze mailara heltzeko erabili diren eta erabiltzen ari diren zenbait tresnen baliagarritasuna ikustea. Tresna horien bitartez oso interes ezberdinak uztartzea lortu dituzte eta estatu ezberdinen erritmoak ere bateratzea lortu dute. Prozesu osoa-

ren motorra borondate politikoa izan da eta, dudarik gabe, mundu globalizatu honetan indartsu azaltzeko eta beste potentzia handien aurrean lehiatzeko beharra. Euskal Herriaren kasuan, berriz, herri gisa bizirauteak izan beharko luke gure artean borondate politikoaen katalizatzailea.

Joxerramon Bengoetxeak ohartarazten digunez³⁰, Europa bateratzeko prozesutik zenbait ikasgai atera ditzakegu. Horietako batzuk lagungarri gerta dakizkiguke metodologia egokia aurkitzeko, Euskal Herriko barneko interesak (ekonomikoa, sozialak, kulturalak, instituzionalak...) eta erritmoak herrigintzaren inguruko prozesu dinamiko eta ireki baten bidez uztar daitezten.

Bengoetxearen proposamenari helduta, badira, Euskal Herriaren egituratze-prozesuarentzat interesgarri gerta daitezkeelako, zenbait tresna *Europar Batasunaren bateratze-prozesutik ekar ditzakegunak*:

Lehena.- Europar Batasunak marko demokratikoa eskaintzen du Euskal Herriak Espainia eta Frantziarekin duen gatazka bide demokratiko eta baketsuetatik bideratzeko.

Bigarrena.- Europar Batasunak zenbait eztabaida publiko egin izan ditu auzi korapilatsuak demokratikoki bideratzeko, hala nola, Europako Konstituzioaren idazketa eta onepena, lurralde kohesioarena...; eta, eztabaida horiek bideratzeko metodologia hori aztertzea interesgarria gerta dakiguke Euskal Herriko egituratze-juridikoari buruzko eztabaida demokratikoa zabaldu nahi dugunontzat.

Hirugarrena.- Lankidetzaren indartuaren tresna³¹. Tresna horren bidez Europar Batasunean egon daitezkeen abiadura eta konpromiso maila ezberdinak uztartzea lortzen da; izan ere, estatu-kideen artean politika edo jarduera baten inguruan gutxieneko adostasuna lortuta, zilegi da alde dauden estatu-kideetan jarduera horiek aurrera eramatea eta finantzabideak bermatzen zaizkie, kontra dauden kideak jarduera hori egitera behartu gabe. Teknika hori gurera egokituta, baliagarria gerta dakiguke Euskal Herriaren egituratze-prozesuan egon daitezkeen interes eta abiadura ezberdinak bideratzeko.

Horrela gurera ekarrita, eragile politikoen artean adostasun osoa lortzen ez den gaitan, teknika horrek urratsak eman nahi dituzten eragileei finantzabide publikoak bermatzen dizkie, ados egon ez dena xede horren alde lan egitera behartu gabe. Tresna hori bereziki interesgarria izan daiteke euskal egituratze prozesuan; izan ere, betoak egotea ekiditen du eta, horrela, dena delako onespén maila lortuta (kasuz kasu zehaztu beharko litzatekeena), eragileek finantzabide publikoak bermatuta izango lituzkete, esaterako, euskalgintzan ekimenak aurrera ateratzeko, edota lurralde-lankidetzak bultzatzeko... gizartearen zati bat horren alde azalduko ez balitz ere.

Laugarrena.- Euskal lurraldeak eredu instituzional bateratu batean antolatzeari begira, interesgarria da, halaber, subsidiaritate printzipioa eta printzipio horren arabera eskumenak antolatzeko sistema.

Subsidiaritate printzipio horren arabera, Europar Batasunaren eskumena estatuen eskumenen gainetik lehenesten da, baldin eta dena delako auzia eraginkorrago bidera badaiteke Europar Batasunaren jardura eta legediaren bitartez.

Printzipio horri helduta, euskal lurraldeek zenbait eskumen gorde dezakete, kalte egin gabe Euskal Herri mailako jarduerari, subsidiaritate printzipioak bide ematen baitio zenbait kasutan Euskal Herriko ikuspegia nagusitzeari.

Bosgarrena.- PEACE programaren bidez, Europar Batasunak laguntzen du sustrai politikoa duten indarkeria-adierazpenak bake-prozesuen bidez bideratzen, bai prozesuaren aldeko sostengua eskainiz bai finantzabideak eskainiz. Europak bereganatu du estatuen barne-gatazketan parte hartzeko eskumena, nahiz eta bere parte hartzea mugatzen den bake-prozesuen oinarriak jartzera eta lortuz joaten diren urratsetan atzera bueltarik ez gertatzera. Horrez gain, Irlandako esperientzian berebiziko garrantzia izan dute funts horien bidez finantzatu diren mugaz haraindiko egitasmoak Irlanda uharte osoaren kohesioa lantzeko. Euskal Herriko bake-prozesuan ere Europar Batasunaren eragina eta laguntza ezinbestekoa gerta daiteke.

Seigarrena.- Europaren kohesioa. Ikusi dugunez, Europar Batasunak bere barne kohesioaren alde egiteko eskumena du eta hainbat baliabide eta tresna ditu xede horretarako. Europa zenbait esparrutan banatuta dago bere kohesio-politika gauzatzeari begira. Euskal Herria Atlantikoko esparruan dago kokaturik eta horrek aukera ematen du teorikoki behintzat euskal kohesioa eta europar kohesioa bateragarri egiteko. Izan ere, euskal lurraldeen azpiegituren aldeko jardunak edo sozialki eta ekonomikoki hurbiltzeko ahalegin guztiek Europako Atlantikoko esparru horren kohesioa indartzeko balio dute.

Baina orain arte estatu-kideen interesek zenbait traba jarri dizkiote eskualdeen kohesioaren jarduerari, estatu-kideek bere lurralde osoko kohesioa lehenetsi baitute. Estatuen jarrerara horrek, ordea, kohesio-funtsen kudeaketan arazoak sortzen ditu eta galarazten du kohesioaren xedeak betetzea. Hori dela-eta, Europar Batasunean ari dira zenbait gogoeta plazaratzen kohesioaren inguruan eta xede horretara bideratutako funtsen eraginkortasunaz. Horren adibide da, esaterako, lurralde-kohesioaren inguruan zabaldu den eztabaida. Eztabaida horretan estatu-kideak ari dira parte hartzen, baina euskal ordezkariak euskal kohesioaren beharraz eta aukerez plazaratzeko bidea aurkitu beharko lukete. Lehenbiziko urratsa, ordea, hauxe da: euskal kohesioaren kontzeptuaren inguruan eta bere oinarritzko edukietan euskal eragileak ados jartzea.

Zazpigarrena.- Europa harreman-sare gisa. Europar Batasunak Euskal Herriko eragile ekonomiko, sozial eta politikoei estatuez besteko lurraldeetako eragileekin eta Europako beste herriekin harremanak egiteko esparrua eskaintzen die.

Euskal Herriko egituratze juridiko-politikoaren gaian epe motzeko xede batzuk

Euskal Herriko egituratze-prozesuari buruzko eztabaida ta-xutua martxan jartzen ez den bitartean, halere, bizitza aurre-

ra doa eta *Euskal Herriaren barne kohesioa lantzen jarraitu behar dugu*, herri gisa dugun erabakitzeko eskubidea inoiz erabili nahi badugu. Hori dela eta, nire ustez, bai egituratze-ari buruzko eztabaida bai barne kohesioa paraleloki landu behar ditugu, horretarako eskura ditugun tresnak baliatuz.

Gaur egun dugun autogobernu mailak aukera ematen du Nafarroako Foru Komunitatearen eta Euskal Autonomia Erkidegoaren arteko lankidetzaren antolatze eta mota desberdinetako mugak gainditze bidean jartzeko. Horretarako falta zaiguna, batetik, borondate politikoa da, eta, bestetik, behar den sostengu demokratikoa. Hortaz, horiek dira landu behar direnak.

Gaur egun euro-eskualde bat sortzeko egonik, bide horrek eskain dezakeena aztertu beharko genuke. Bide interesgarri bat jorratu da jadanik Iparraldeko departamenduaren alde egin den lanarekin, baina proposamenean gehiago sakondu behar da EBren araubidea kontuan hartuz, eta ez soilik Frantziako araubidea aintzat hartuta. Beharrezkoa dugu Hegoaldetik zein Iparraldetik egiten ditugun egituratze proposamenetan konplexurik gabe eta gardentasunez Euskal Herri osoko ikuspegia txertatzea, Europar Batasunaren ikuspegiarekin uztartuta.

Horrela, bada, une historiko interesgarria bizi dugu, eta Euskal Herriaren proiektuan sinesten dugunok tokiak, lan-esparruak, behar ditugu aukerak aztertu, landu eta gure egoerari ondoen egokitzen zaizkigun irtenbideak proposatzeko. Aukera berri horien aurrean, gure ordezkari politikoei ahal den ondoen informatuta eta aholkatuta joan behar dute sortzen diren erabakitze-guneetara; eta herritarrek, halaber, ahal den informatuen egon behar dute, plazaratuko diren aukera ezberdinen alde on eta arriskuez, demokratikoki eta libreki aukera egin dezaten, dagokienean. Prozesu berri horren ondorioz ateratzen den aukerak zilegitasun demokratiko handia izan behar du, aurrerantzean gure arteko bizikidetzaren baketsua izan dadin eta herri gisa garatzen jarraitzeko aukera izan dezagun, mendetan izan dugun bizita-

sunarekin eta ausardiarekin, horiek baitira herri hau bizirik mantenduko duten ezaugarri garrantzitsuenak, lankidetzan eta auzolanean aritzeko gaitasunarekin batera.

Helsinki Aktak herrien autodeterminaziorako bidea zabaldu zuen Europan, eta Hagako epaiak berretsi egin du bide hori; beraz, hori da euskal herritarrok jorratzeko duguna, Europan herri gisa bizirik iraun nahi badugu. Bide luzea eta zaila izango da, ziurrenik, baina ikusita Espainiako Konstituzio-auzitegiak duela gutxi Kataluniako Autonomia Estatutuari buruz eman duen azken epaiaren edukia (KAE 31/2010) eta aurretik Eusko Legebiltzarraren Kontsulta Legearen gainean emandakoa (KAE 103/2008) (eta Gorte Nagusiek EAEko Estatutu berriaren egitasmoa ez onartzeko hartu zuten erabakia), uste dut nazioartean zilegitasun demokratikoa irabaz dezaketela Euskal Herriaren eta Kataluniako herrien sezesio-aldarrikapenek.

Gaiak azterketa sakonagoa merezi duen arren, egoki izan daiteke hemen ohartaraztea Konstituzio-auzitegiak bere doktrinan lurraldearen osotasun-printzipioaren adiera absolutua darabilela eta uko egin diola —Kanadako Auzitegi Gorenak ez bezala— juridikoki Espainiako nazioaniztasunaren auziari irtenbide bat bilatzeari, edo behintzat irtenbidearen ardatz batzuk zehazteari. Argi adierazi du Konstituzio-auzitegiak nazioaniztasunaren auzia Gorte Nagusietan bideratu behar dela Konstituzioaren berritze-prozesuaren bidez eta berari ez dagokiola horretan sartzea. Gaia, beraz, eremu politikoan utzi du eta demokraziaren ordezkari gorenen esku: herritarren ordezkarien esku.

Kontua eremu politikoan utzita eta ordezkari demokrati-koen esku, «demos» ezberdinen arteko auzi gisa planteatu-ko da, bideratu nahi bada; horrela, berebiziko garrantzia hartuko dute Euskal Herriak demokratikoki bere erabakiak hartzeko aldarrikapenak eta euskal demokrazia egituratzeko tresnek. Bide hori aztergai dago eta aukera berriak zabal ditzake Euskal Herrian eta Katalunian, nazio gisa duten erabakitzeko eskubidea erabili nahi dutenentzat.

Azken oharra, hala ere, euskal herritarrontzat izatea nahiko nuke. Izan ere, urtetan gure artean mokoka aritu gara eta horrek ahuldu baino ez gaitu egiten; ondorioz, Euskal Herrian egiten diren ahalegin eta lan ikaragarriari eraginkortasun gutxi ateratzen zaio. Estatu izateko heldutasun maila Montevideoko Nazioarteko Itunak (1933) ezarri zuen. Horrela, bada, Euskal Herriak berezko estatua izateko aukerari heltzen badio, arestian aipatutako lau ezaugarri badituela frogatu beharko du nazioartean, estatuen eskubide eta obligazioei buruzko Montevideoko Hitzarmenaren 1. artikulua-
ren arabera (1933)³²: lurralde bat, populazio bat, lurralde eta populazio horien gaineko benetako kontrola eta nazioarteko harremanak edukitzeko gaitasuna.

Nazioartean kasuz kasu aztertuko da independentzia-eskabide bakoitza, eta horrenbestez oso garrantzitsuak izango dira bai Euskal Herriak independentzia eskatzeko azaltzen dituen arrazoiak eta bai independentzia eskabidea egiteko erabiltzen den bidea, hau da, zer-nolako bidea erabili duen eta zer-nolako sostengu demokratikoa lortu duen.

Euskaldunok independentziaren bidea jorratu nahi badugu, Nafarroaren konkistaren zilegitasun faltak zer-nolako aukerak zabaltzen dizkigun aztertu beharko genuke lehenbizi. Horren ildotik bada ekimen interesgarri bat, non herri-tar talde batek, Nafarroako Erregearen ordezkoen baime-naz, Nazio Batuetako Erakundean eskaera bat aurkeztu duen Nafarroa deskolonizatzeko³³. Halaber, Hegoaldeko euskal lurraldeei eskubide historikoen ezagutza konstituzio-nalak³⁴ ikuspegi honetatik zer-nolako bideak zabaltzen di-tuen aztertu beharra dago³⁵.

Hala eta guztiz ere, edozein zilegitasun historiko izanda ere, nazioarteak begiratuko duen zilegitasun garrantzitsuena zilegitasun demokratikoa izango da, eta horretan Quebec, Montenegro eta Kosovoko aurrekariak garrantzitsuak izan daitezke. Datu bat aurrean izatearren, Montenegrori independentziaren aldeko erreferendumean aldeko botoen %55 eskatu zitzaion³⁶.

Euskal Herriaren kasuan, horixe da dugun arazo larriena, ehuneko hori gaur egun ez bailitzateke lortuko Euskal Herriko lurralde guztietan, ezta gaur egungo eremu juridiko-administratibo guztietan ere. Datu hori buruan izateak asko lagunduko digula uste dut, gure artean izan ditugun hainbat jokaera eta jarrera bideratzen; azken urteotan Euskal Herria badela izugarri zabaltzea lortu badugu ere, esango nuke oraindik ere ez garela behar bezala jabetu estatu bat izateko aurretik dugun bide neketsuaz.

Zailtasunak, halere, ez gaitu atzera jotzera eramane behar. Aitzitik, zailtasunen aurrean, egoera aztertu eta, ondoren, helburua argi izanda (Euskal Herria bizirik irautea eta gure ondorengoei guk aurkitu dugun baino Euskal Herri batua-go eta sendoagoa uztea), bidea ezarri beharko dugu oztupo horiek guztiak gaindituz joateko inteligentziaz, eskuzabal-tasunez eta auzolanean.

Gauza bat ez genuke ahaztu beharko, ordea: Euskal Herriaren alde egiteko ez gaude munduan euskal herritarroz gain beste inor. Guri dagokigu zirt edo zart egitea; pertso-nez osatutako herri batean gure arteko harremanak zaindu eta indartu behar ditugu, batzen gaituena indartuz eta bereizten gaituena elkarri errespetatzen ikasiz. Auzolana izan da, besteak beste, XXI. mendera arte ekarri gaituen tresna bat, eta, erakunde horren balioak eta jokabideak berresku-ratuz, bidea egiteko modua aurkitu beharko genuke.¶

1. Gaindegia (2010): *Euskal Herriak: erronka sozio-ekonomikoak*.
2. Lasagabaster, Iñaki (2008): *Consulta o Referendum. La necesidad de una nueva reflexión jurídica sobre la idea de democracia*, Lete Argitaletxea, Bilbo. Lasagabasterrek adierazten duenez (113-115. or.), epai horretan demokraziaren printzipioa guztiz ahantzi zen.
3. 31/2010 epaiak ezarritako mugetan gehiago sakondu nahi izanez gero, ikus Viver Pi-Sunyer, Carles (2010): «Los efectos jurídicos de la Sentencia sobre el Estatuto», *Revista catalana de dret públic*, Especial Sentència sobre l'Estatut.
4. Baxok, Erramun (1992): «Euskara elez eta legez Ipar Euskal Herrian», *Euskera* 44, 987-995, 991. or.
5. www.myebook.com/index.php?option=ebook&id=57803.
6. Ikus GEEA-TEDH 2005/58 epaia, Emek Partisi eta Senol-ek Turkiaren aurka jarritako auzia.
7. Ikus GEEA-TEDH 1998/1 epaia, Turkiaren aurka Alderdi Komunista Bataratuak jarritako auzia.
8. Asmoz Fundazioak EHUrekin batera antolatutako Europar Batasuneko Bataratze Politiko eta Batasun ekonomikoari buruzko masterra (2009-2010).
9. Gaindegia: aipatutako lana.
10. EAJ alderdiak PSOerekin 2010. urtean akordio bat lortu du Estatuko Aurrekontuen Legea onartzeko, eta horren ondorioz lortu da Euskal Autonomia Erkidegoak ECOFINen (Ekonomia eta Finantza Gaietarako Europar Kontseiluaren Batzordea) parte hartzea.
11. Ikus Europar Batasunaren Tratatuen Bertsio Kontsolidatuaren 3. artikulua (www.ivap.euskadi.net/r61-3039/es/contenidos/informacion/leyes_euskera/eu_3818/adjuntos/Lisboa/EUOPAR_BATASUNAREN_TRA_TATUAREN_BERTSIO_KONTSOLIDATUA.pdf).
12. Convenio marco europeo de 21 de mayo de 1980 sobre cooperación transfronteriza entre comunidades o autoridades territoriales, hecho en Madrid el 21 de mayo de 1980.
13. *Artículo 1:* Cada parte contratante se compromete a facilitar y a promover la cooperación transfronteriza entre las comunidades o autoridades territoriales pertenecientes a su jurisdicción y las comunidades o autoridades territoriales dependientes de la competencia de otras partes contratantes. Asimismo, se esforzará en promover la conclusión de los acuerdos y arreglos que resulten necesarios a tal fin, *respetando las disposiciones constitucionales propias de cada parte*.
14. 147/2007 Legearen bidez onartutako Lurralde Kolektibitateen Arautegi Nagusiaren L.1115-1 artikulua honela dio: «Lurralde kolektibitateek eta taldekatutako lurralde kolektibitateek akordioak lot ditzakete, Frantziaren nazioarteko engaiamenduak errespetatuz, atzerriko agintari lokalekin lankidetzara eta garapenerako laguntza ekintzak garatzeko».
15. Gorostiaga, Koldo; Beloki, Elena (2010): «Europar Batasunaren aukera euskal gatazkan: trantsizio formulen bila», *Jakin* 176, 49-73, 53. or.
16. Europar Kontseiluaren baitan landutako euro-eskualdeei buruzko zerrenda bat wikipedian aurki daiteke.

17. www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/pr/571/571582/571582es.pdf.
18. Gehiago sakontzeko, ikus Eskualdeetako Komitearen txostena (F/CDR 117/2007-ESTUDIO FR-MP/gf).
19. Ikus mugaz haraindiko lankidetzaren mapa, ondoko dokumentuaren 21. orrialdean: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/publications/guide2007_es.pdf.
20. Ikus lankidetzaren trasnazionalaren mapa 22 eta 23. orrialdeetan (http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/publications/guide2007_es.pdf).
21. Urrutia, Iñigo: «Territorial Integrity and Self-Determination: The Approach of the International Court of Justice in the Advisory Opinion on the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo». Lan hori oraindik argitaratu gabe dago.
22. Albertí, Enoch (2010): *Las regiones en la Unión Europea*, CISCE-Eusko Ikaskuntza, 10. or.
23. Caciagli, Mario (2006): *Regiones de Europa. Autogobierno, regionalismos, integración europea*, Tirant Lo Blanch, Valentzia.
24. Albertí, Enoch (2010): aipaturako lana, 9. or.
25. Gaztelaniazko bertsioak horrela dio hitzez hitz:

VIII. Igualdad de derechos y libre determinación de los pueblos.

Los Estados participantes respetarán la igualdad de derechos de los pueblos, y su derecho a la libre determinación, obrando en todo momento de conformidad con los propósitos y principios de la Carta de las Naciones Unidas y con las normas pertinentes del derecho internacional, incluyendo las que se refieren a la integridad territorial de los Estados.

En virtud del principio de la igualdad de derechos y libre determinación de los pueblos, todos los pueblos tienen siempre el derecho, con plena libertad, a determinar cuando y como lo deseen, su condición política interna y externa, sin injerencia exterior, y a proseguir, como estimen oportuno, su desarrollo político, económico, social y cultural.

Los Estados participantes reafirman la importancia universal del respeto y del ejercicio efectivo de la igualdad de derechos y la libre determinación de los pueblos para el desarrollo de relaciones amistosas, tanto entre ellos como entre todos los Estados; asimismo recuerdan la importancia de eliminar cualquier forma de violación de este principio.
26. Kymlicka, Will (2003): *La política vernácula: nacionalismo, multiculturalismo y ciudadanía*, Paidós, Bartzelona.

Requejo, Ferran (koord.) (2002): *Democracia y Pluralismo Nacional*, Ariel, Bartzelona.
27. Atal hau lantzeko Didier Rouget-en lan argitaragabe bat erabili dut: «Los pueblos y las minorías en el seno de las organizaciones europeas». Lan hori Elena Belokik koordinatutako liburu batekoa da: *Conflicto de territorialidad en el seno de la Unión Europea del 2009: identificación y resolución*.

ESLA, 1994 arte, ESLK (Europako Segurtasun eta Lankidetzako Konferentzia) zen. Hemen ESLA erabiliko dugu, irakurketa erraztearren.

28. Vienako 1986ko ESLAren batzarraren amaiera ekitaldia; 1991ko Paris-ko Karta, Europa berri bati buruzkoa eta aditu-taldeak onartu zuen «Erregelamendua, auziak bide baketsuetatik bideratzeko» izenez ezagutua; Helsinkiko 1992ko agiria.
29. Bide batez esanda, Helsinkiko Aktan Espainiak eta Frantziak bere baitan bizi diren herrien eraikuntza-lana egiteko eskubidea aitortu zuten: «En virtud del principio de la igualdad de derechos y libre determinación de los pueblos, todos los pueblos tienen siempre el derecho, con plena libertad, a determinar cuando y como lo deseen, su condición política interna y externa, sin injerencia exterior, y a proseguir, como estimen oportuno, su desarrollo político, económico, social y cultural».
30. Bengoetxea, Joxerramon: *La Europa Peter Pan*, IVAP, Oñati, 2005.
31. Lisboako Itunak tresna hori jasotzen du: EBI-TUEren bertsio kontsolidatuaren 20. artikuluan eta EBFI-TFUE 280A eta ondorengo artikuluetan eta 326tik 334ra bitarteko artikuluetan.
32. Urrutia, Iñigo: aipatutako lana.
33. Ikus <http://nbk2012.blogspot.com>.
34. Ikus 1978ko Espainiako Konstituzioaren Lehen Xedapen Gehigarria.
35. Interesgarriak dira zentzu horretan Herrero de Miñón-en lanak. Ibarretxe lehendakariak bere tesian gai hori jorratu du.
36. Montenegoren prozesuari buruzko ESLA erakundearen txostena: www.osce.org/documents/odihr/2006/08/20077_en.pdf.